

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ

Евгени Василев

**ПРОМЯНАТА В КОМУНИКАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ
ПОД ВЛИЯНИЕТО НА ГЛОБАЛИЗАЦИОННИТЕ
ПРОЦЕСИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна
и научна степен „доктор”

Научен ръководител: доц. дсн Добринка Пейчева

БЛАГОЕВГРАД 2013

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на
..... от часа в
.....
.....

Научното жури е в състав:

.....
.....
.....
.....
.....

Материалите по защитата са на разположение за
интересуващите се в

.....
.....

Комуникацията в България претърпява смайващо развитие само за период от сто и петдесет години. Междуличностната и масова комуникация в България до такава степен се изменят, че от почти отсъстващи средства за масова комуникация при Задругата, днес в постмодерното общество съществуват вече десетки варианти, с които се достига до читателя, зрителя, слушателя – до реципиентите.

Междulichностната комуникация се променя така, че вече се е отдалечила много от първоначалното си състояние. Близките връзки в Задругата в България се разпокъсват постепенно, докато се стигне до съвременното състояние на обществото в страната ни, където при човешката комуникация има много средства за комуникация, но малко същински обединяващи връзки.

Целта на дисертацията е да разкрие разгръщащите се промени в комуникацията като предпоставка за функционирането и развитието на обществото в конкретните исторически периоди (Задругата, Еснафството, началната индустриализация, комунистическото общество и съвременното ни) в контекста на глобализационните процеси.

Задачите:

- Формулиране на причините за промените в комуникацията.

Основната линия, по която се върви, е представянето на историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация. Това развитие в се сравнява със съвременното състояние на комуникацията в България. Така се проследява въздействието на съвременните глобализационни процеси върху българското общество.

- Очертаване на промените настъпили в България и опит да се създаде една цялостна рамка. Това се осъществява само частично, защото обществените процеси са постоянно развиващи се, корените им са разнообразни и достигат до различна дълбочина в историята, нравите, обичаите, възпитанието и много други основи на междуличностната и масова комуникация.

- Разкриване на причините, поради които сме такива каквито сме днес и защо общуваме по този начин.

Показването на причините за промяната може да спомогне за разпознаване *на корените за измененията на комуникационните процеси и да се спомогне за разбирането на съвременните изменения, разкъсвания, пропуски и шумове при осъществяване на социалните процеси в страната ни.*

Тезата ни е, че връзката между средствата за комуникация и социума през различните социално-исторически периоди влияе върху самото общество - върху неговия разцвет или упадък.

Методи:

За периода до промените в България през 1989 г., свързани и с изменението в процеса на общуване, обект на аналитично внимание са конкретни периодичните издания и други средства за масова комуникация, но се набляга на периодичните издания, които обединяват периода от Възраждането до днес. Те съществуват през целия период, за разлика от други основни средства за масова комуникация. Български вестници излизат и у нас, и извън българската територия преди Освобождението, като например в Истанбул и Букурещ.

Изводите от тези анализи се сравняват с историографски заключения върху българското общество,

което допълва картината най-вече за масовата комуникация.

За анализ на междуличностната комуникация в периода до 1945 г., се използват достиженията на Иван Хаджийски в областта на народопсихологията и социологията. Основаваме се и на трудовете на Харолд Инис за връзката на комуникациите и развитието, а за комуникацията в периода на социалистическата държава се правят първите изводи, като се сравнява със Задругата, Еснафството и началната индустриализация.

За да може да се сравнят изводите от тези изследвания, те се съпоставят със състоянието на съвременната комуникация в България, базирайки се на конкретни социологически изследвания, правени върху масовата и междуличностната комуникация и конкретните измерения на обществото, в които авторът е участвал.

Чрез анализ на тези аспекти и влиянието им върху българското общество, както и чрез обвързването им с промените в междуличностната и масова комуникация се опитваме да докажем, *че постепенното задълбочаване на разпокъсаността на междуличностните връзки се обвързва с разпадането на родовите и съседски отношения* и от тук следва трудното създаване на общност и близки емоционални връзки (по Фердинанд Тьонис).

Този процес започва след разпадането на Задругата, която се основава на общностни отношения и се утвърждава през цялото време до днес, като през различните етапи на развитието на обществото в България и различни причини утвърждават разпокъсването на междуличностните отношения.

Масовата комуникация се развива по коренно различен начин. Увеличаването на каналите е съпътствано

от липсва на обединяваща връзка между хората, тъй като този тип комуникация (масовата) се използва най-вече за прокарване на интересите на различни групи. Хипотетично използването на медиите за прокарване на интереси на една група от хора води до по-слабо влияние на средствата за масова комуникация и допринася до задълбочаването на пропагандата не само в обществен план, но и на общностно и междуличностно ниво. Процес, който може да бъде проследен и днес.

В **Първа глава**, озаглавена „Комуникацията – теоретико-методически проблеми“ се представя различните комуникационните теории и се прави връзка с глобализацията и се показва и историческата основа, върху която се изгражда дисертацията.

Основаваме се на класика на комуникационната теория Харолд Лассуел *удобен начин по който можем да опишем комуникацията* е да отговорим на следните въпроси:

„Кой?

Какво казва?

Какво средство използва?

На кого го казва?

С какъв ефект?“ (Лассуел, 1992 : 9)

Петте въпроса на Лассуел, получили парадигмално значение са подходящо начало на описанието на историческото развитие. Вникването в тези въпроси разкрива основните характеристики и елементи на комуникацията – комуникатор, съобщение, канал, реципиент и не на последно място, какво въздействие и влияние има съобщението.

Друг тип описание, което той използва е с функционален характер:

„Комуникационният процес в обществото извършва три функции:

а) наблюдение на средата, откриване на заплахи и възможности, засягащи позицията на стойността на обществото и неговите компоненти;

б) съотношение между компонентите на обществото в реагирането на средата;

в) предаването на социално наследство.“ (Лассуел, 1992 : 21)

Тези функции на комуникационен процес са валидни както за масовата комуникация, така и за междуличностната комуникация, а освен това, тази теория е приложима и за всички общества, защото комуникацията е характерна още за обществата на *лов и събирачество*.

Наличността на междуличностна комуникация е задължителна във всяка една общност или общество. От друга страна, различни средствата за масова комуникация са използвани и от първите общества – надписи по стените, огньовете и барабани, а сложността и многообразието на средствата за масова комуникация в съвременното общество е огромно.

Основаваме се и на Брент Рубен, според който още Аристотел конструира комуникационна теория базирайки се на факта, че комуникацията е процес, при който комуникаторът създава съобщения, които имат убеждаващ ефект върху реципиентите. (Ruben, 1988: 47)

Можем спокойно да твърдим, че Аристотел не е използвал тази терминология, прилагана от съвременните комуникационни теоретици, но смисълът вложен от него е близък до съвременните теории, като тази на Х. Лассуел, който може да се каже, че доразвива разбирането на комуникацията.

Брент Рубен разглежда човешката комуникация като „процес, при който индивидите в отношения, групи, организации и общества създават, предават и използват информация за организиране на средата или един спрямо друг.“ (Ruben, 1988: 18)

Сравнявайки определението на комуникацията с това на Х. Ласуел се констатира, че те по смисъл си приличат, но липсва един основен концептуален момент при Рубен и това е „предаването на социално наследство“.

Във всяко едно общество се предава социално наследство чрез възпитанието, обичаите или от образованите, а това е особено характерно за традиционните общества. Освен това, предаването може се случи и чрез средствата за комуникация, които също се променят с времето и се интегрират в социалното наследство.

От друга страна „социално наследство“ може да се приложи и като „информация за организиране на средата или един спрямо друг“, което би могло да се впише в традициите на обществата при осъществяването на междуличностна и масова комуникация.

Тоест теорията на Рубен включва идеята за „социалното наследство“, но позволява и изменение в „наследството“ чрез изменяне на информацията. Това ни дава основание да използваме и да допълним теоретичната рамка на разбирането за комуникацията на Брент Рубен.

Основаваме се и на другия голям теоретик на комуникацията - Уилбър Шрам, според които, комуникацията е „съобщаването, предаването или размяната на идеи, познание и пр. (било то устно, писмено или със знаци).“ (Шрам, 1992: 30) Но както твърди и самият той, за да може да се разбере комуникацията,

терминът трябва да бъде използван в много по-широк смисъл. В основата на комуникацията са информационните знаци, или предаването на информация, но се включва и ориентацията към тези знаци, тоест начинът, по който се разбира информацията. В концепцията на Рубен това е липсващият елемент, защото начинът по който се „пречупва“ предадената информация от комуникатора и реципиента е от много голямо значение. За целите на нашия дисертационен труд допълваме концепцията на Брент Рубен така:

„Човешката комуникация е процес, при който индивидите в отношения, групи, организации, и общества създават, предават, *„интерпретират“* и използват информация за организиране на средата или един спрямо друг.“

Във **Втора глава** на дисертацията представяме как се променя масовата и междуличностна комуникация в различните периоди.

Начинът, по който хората общуват в родовото общество почти през целия период на съществуване на Задругата остава един и същ. Тази статика се дължи най-вече на липсата на каквито и да е промени в обществените отношения, които по теорията на Тъонис всъщност остават на ниво общност.

Тази историческа дълговечност идва от и води до липса на промяна в комуникацията за цели векове, като през целия период начинът на предаване на съобщенията остава един и същ.

Простотата на съобщението, което трябва да се предаде е описано от Бранислав Малиновски по следния начин:

„Изготвянето на каменни оръдия на труда, и дори изборът на полезните камъни, предполага набор от описателни правила, които трябва да се предадат от един човек на друг, едновременно в сътрудничество и в предаването от тези, които са имали опит, на тези, които трябва да го придобият“ (Malinovski, 1939 : 957)

Поради същността и простотата на набора от описателни правила и самото съобщение не изисква особена сложност, което предполага и простота на комуникацията.

Самото съобщение, освен това, остава едно и също по смисъл, когато се предава от комуникатора и когато се приема от реципиента. Това е така, защото еднаквостта на индивидите предполага еднаквост и на смисъла, вложен от всеки член на общността. Така на практика се получава изчистен от смущения комуникационен канал с отсъствието на какъвто и да е шум. Но за външни хора може и да изглежда сякаш цари неразбирателство в Задругата:

„*Думането на народа* не можеше да съдържа нещо повече от живота му, защото беше негов израз. Темите на разговор бяха върху известни на всички неща; всеки знаеше какво ще каже събеседникът му и беше въпрос само на превара кой да приведе установената за случая формула или поговорка ...

Понякога на тъкмежи, годежи, сватби и пр., когато имаше по-продължително ядене и пиене, *за да има разговор, сватовете създаваха привидни разногласия, спорове и пазарлъци*, в които изпитваха остроумието си.“ (Хаджийски, 2002 : 92)

В примера даден от Иван Хаджийски се вижда, че всички хора от Задругата знаят какво ще бъде

съобщението преди още то да бъде предадено по комуникационния канал, което всъщност води до липсата на шум. Тази предварителна яснота променя по особен начин смисъла, като преобръща концепцията на Маршал Маклуън, че „Средството е съобщението“ (McLuhan, 1994), защото всъщност намалява значимостта на средството. Но тук се има предвид междуличностната комуникация, докато М. Маклуън създава своята концепция за масовата комуникация.

Погледнато от друга страна, съвсем драматично се променя качеството на междуличностна комуникация при общуването на член на Задругата с „чужденец“. Средствата, които той е свикнал да използва престават да вършат работа, когато трябва да се общува с човек извън задругата, защото той не разбира кодифицирането, използвано при предаването на смисъл с почти отсъстващо средство.

Според модифицираното определение за комуникация на Брент Рубен, индивидите в отношения, групи, организации и общества създават, предават, *интерпретират* и използват информация за организиране на средата или един спрямо друг. Тоест създаването, предаването използването и пречупването на информация няма как да се осъществи, освен чрез „ритмични песни и митологични разкази“ – или в българския случай чрез песни и приказки.

Не случайно много голяма част от изводите на Задругата Иван Хаджийски основава на песните, останали от този период.

Това е много богат източник на информация, който се използва в много други сфери, освен социологията и социология на комуникациите, за разлика от писмените

източници от този период. Така само се доказва неразвитостта на другите средства за масова комуникация, но и чрез анализа на писмените източници се вижда и неразвитостта на средствата за масова комуникация, освен на приказките и песните, които се четат, цитират и препредават и до днес.

При еснафството междуличностните взаимоотношения продължават да бъдат сравнително близки. В началото социалната структура продължава да бъде от общностен тип. Голяма разлика от Задругата е, че при Еснафството постепенно започват да се създават и използват средства за масова комуникация. Започват да се наблюдават първи признаци за ерозиране на междуличностните отношения, които, както са описани в първа глава на дисертацията, са били безпрепятствени и с отсъствие на всякакъв „шум“. Това се дължи на много причини, някои от са свързани навлизането на материалистичния начин на живот, т.е. цененето на материалните придобивки и постепенното зараждане на индивидуализма.

Появяват се и пречки пред предаването, пречупването и използването на информацията, които започват да влияят на еснафите и в техните междуличностни отношения, както и в отношенията към чужденците. Започва да се появява възможността да бъдеш измамен при сключването на търговски сделки, дори и когато този клиент е от твоето село или град – тоест от твоята общност.

Най-заплашен от измама – чрез изцяло лъжливо или частично изменено съобщение – под формата на материална размяна, бива чужденецът. След като не е от „кръга на добрите хора“ той може лесно да бъде изключен

и от задължителните норми на занаятчийската гилдия. Общият икономически интерес и търговията постепенно запознават българина със света извън Задругата, но и го сблъскват със законите на пазара, което променя социалната структура, но освен това и начина, по който хората предават, приемат или интерпретират информацията помежду си.

При Еснафството постепенно започват да навлизат нови средства за масова комуникация, както под външно влияние, така и под вътрешно. Например телеграфът започва да се използва за контрол на подвластните територии от Османската империя още от средата на XIX век, а по същото време започват да се издават и вестници на българска територия.

С развитието на занаятчийството и търговските успехи на еснафите положението и значението на българите започва да става все по-важно и да дава все по-големи възможности за образование – от една страна, заради нуждите на търговията от образовани хора, знаещи чужди езици и разбиращи математика, а от друга, четенето и писането става все по-важно, заради възможностите, които дават.

Не случайно първото училище в България е открито в Габрово през 1835 г., съвпадайки с периода на първоначално развитие на еснафството и натрупване на капитал, който достига своя пик по времето на Кримската война (октомври 1853 - февруари 1856).

Този просперитет води до финансирането на млади хора да учат в чужбина, поради липсата на образование в България - тогава все още част от Османската империя. Но целият процес се отнася до малка част от хората, а по-голямата част продължават да не могат дори и да четат.

Това е и една от пречките пред развитието на средствата за масова комуникация до освобождението на България. Тази пречка води и до това за 73 години да има само 106 издавани списания и вестници, и то повечето с кратък живот.

Но все пак има и издания, които успяват да се наложат и да се издават дълго време, макар и в повечето случаи с външна помощ - характеристика на вестниците, която е валидна и до днес.

Краткото съществуване на периодичните издание в България преди Освобождението се илюстрира още историята на първия вестник ,издаван у нас. Вестник „Любословие“ съществува от 1842 г., когато е издаден пробния брой, а официално започва да се издава след две години – от 1844 г. до 1846 г., като накрая приключва своето съществуване, поради липса на интерес. (в. Любословие, 1844-1846)

С този факт се разкрива слабото влияние на основните средства за масова комуникация в този период – печатните издания – поради вече описаната слаба образованост на хората. Същата съдба имат много от останалите периодични издания от този период.

Ролята на средствата за масова комуникация се разгръщат в процеса на организиране на средата чрез средствата за масова комуникация. Това е основна характеристика на комуникацията, където индивидите и обществата създават, предават, интерпретират и използват информация за организиране на средата или един спрямо друг. И всичко това благодарение на образованието, което разгръща своя потенциал след Освобождението и позволява на повече хора да разчитат сигналите и смисъла, които се предават от периодичните печатни издания и

книгите. А в последствие и от други средства за масова комуникация.

Промените в следосвобожденска България са на много нива. Сред най-важните са създаването на държавна администрация, държавни граници и на цялостна държавна структура. Този факт променя комуникацията на много нива, като основата на тези промени е именно създаването на независима България, както и общодържавна образователна система, промяна на икономическата структура.

Тези промени постепенно почти изцяло премахват затвореността на все още съществуващите Задругарски общности, а в първите години след Освобождението вкарват Еснафството в криза, поради губенето на пазарите в Османската империя.

Това променя начина на междуличностна комуникация в страната ни. Разкрива се отварянето към външния свят на Задругите под влияние на общото образование и отварянето на общностите. Това разрушава характерната за тях органична солидарност и вкарва „шум“ в междуличностната комуникация, поради изграждането на различни личности – процес, който е описан в дисертацията – но, който се задълбочава след Освобождението на България.

От друга страна, изпадането в криза на Еснафството засилва още повече конкуренцията между отделните занаятчии, поради по-малкия пазар за тяхната продукция. Това води до фалирането на някои еснафи, което ги препраща в една тепърва развиваща се класа – тази на заетите в наемния труд – работническата класа. Тази трансформация вкарва досега свикналият на занаятчийски тип работа и отношения, в друг.

След Освобождението работническата прослойка започва да се увеличава още повече, което оказва като цяло влияние на комуникационните процеси в страната. Поставя се началото на урбанизацията в България, процес, който се усилва неимоверно след Освобождението и достига своя пик по време на комунистическата власт, с което се обвързва разпадането на междуличностната комуникация.

Разпадане на вътре-административното общуване, съчетано с почти изчезналите Задруги, усложняването на отношенията в Еснафството и аномичните отношения в работническата класа, както и самоизолирането на по-богатите слоеве, създава една много сложна амалгама от междуличностни отношения, която с липсата на обща основа трудно създава обединено общество.

За разлика от усложнената междуличностна комуникация, масовата комуникация, в частност пресата, преживява истински бум.

Печатът и образованието, оказват положително влияние върху комуникацията, защото дават нови средства за пълноценно предаване на информацията. Стават основно средство за изчистване на шумовете по комуникационния канал, защото образованието дава общ език и запознава хората с различни идеи, премахва пречките пред пречупването и предаването на информацията чрез „общите понятия и схващания“.

Обособяването на четящите в отделна каста създава разделение, което се описва като разделение между образованите и необразовани хора. Образованите създават светове и смисли, които остават недостъпни за необразованите. Освен това се появява и разграничението между четящите различни вестници, на базата на различна

политическа принадлежност. Но освен политическа принадлежност има значение и класата, към която принадлежи всеки реципиент на посланията на масовата медия. Може, например, реципиента да бъде от остатъчна общност от Задругата, което по принцип ограничава достъпа до средствата за масова комуникация поради все още непълното разпространение на образованието.

Държавната цензора също ограничава достъпа, като забранява някои вестници, като например комунистическия в. „Работническо дело“, но от друга страна, се поставя началото на Българското Национално Радио (БНР) през 1930 г. Първите опити за радиоизлъчване у нас са още през 1927 г., а през юни три години по-късно започват излъчванията на “Родно радио”.

Въпреки че е изцяло под държавен контрол, развитието на още едно основно средство за масова комуникация показва разцвет. Въпреки пречките, масовите комуникации в България след Освобождението се развиват в огромна степен и макар и под силно външно влияние, спомагат за „създаването, предаването, пречупването и използването на информация за организирането на средата или един спрямо друг“.

Разграничението между членовете на една общност и общество се разгръща на ново ниво след 1944 г. Всеки един има вероятност да е носител на опасност за другия индивид, но и за цялата общност, поради свързаността му с централната власт, чрез агентурната мрежа изградена в страната, която е носител на възможност за прилагане на насилие или изолиране. Това води до допълнителна изолация на индивидите и затваряне в първични групи, с ограничен кръг доверени хора и разкъсване на връзките между отделните групи.

Затварянето на отделните индивиди в първоначалните групи, които са присъщи за тях, води до постепенното приемане на всички, включително и на другите българи, даже от същата общност, както и за чужденци. Тази крайна фаза на разкъсване на междуличностните отношения води до аномия, която е характерна и за днешна България, защото това не са последствия, които могат да бъдат толкова бързо преодоленни.

Разкъсването на близките взаимоотношения под външен натиск предизвиква почти пълното разпадане на малкото останали Задруги в България. Тяхното съществуване допълнително се заплашва от още два процеса, които са свързани с централизирането на властта и следването на комунистическото разбиране за това какво трябва да бъде обществото и държавата.

Централизирането на властта се съпътства с отнемане на почти цялата частна собственост - цялата земеделска земя става държавна, а управлението ѝ се осъществява от така наречените ТКЗС-та, ДЗС-та, АПК-та и пр.

Кръвна връзка на българина със земята и имота като цяло, обяснява трудното приемане на колективизацията в България, което води до създаване на Горянски чети. Съпротивата срещу колективизацията приключва с ликвидирането на последните чети през 1956 г., но раните остават.

След завземането на властта и национализирането на предприятията, както и след колективизирането на земята, комунистическата партия се насочва основно към развитие на индустриалното производство. Работникът в завода е идеалът на периода, а и на партията, и затова,

освен държавните структури, най-процъфтяващи са основно промишлените предприятия.

Сравнително бързото преструктуриране на икономиката от предимно земеделска на индустриална променя демографската структура в страната. Много бивши дребни и земеделски собственици се изместват от селата в градовете. Това се дължи на преструктурирането на икономиката, като с огромни усилия, много разходи и помощ от Съветския съюз се изграждат много предприятия в големите градове.

Стеклото се население в градовете получава работа на централизиран принцип, тоест кой където е разпределен, а това допълнително усложнява поддържането на досега градени близки, или не толкова близки, междуличностни отношения. Разпръскването на населението из страната, съчетано с недоверието към другите, поради опасността от сблъсък с властовите структури, доразрушават досега положените основи на междуличностната комуникация.

Скритата основа в обществото са заложените ценности: духовни; морални; и религиозни, моделите на поведение, както и най-важното във връзка с целта на дисертацията- моделите на комуникиране между хората, заложен от предходните етапи на развитие на обществото. Тази скрита основа оказва влияние на общуването между хората и днес, като често неосъзнато пречи или помага в осъществяването на междуличностна комуникация, на създаването, предаването, пречупването и използването на информация в контекста на комуникационната теория.

Доколкото при организирането на средата е налице шум в комуникацията, би могло да се каже, че колкото той

е по-голям, толкова повече дадено общество изпада в аномия.

От друга страна, да се поддържа това състояние на средствата за масова комуникация е приоритет за Държавна сигурност и за Комунистическата партия. През цялото време те много внимателно подбират редакторския състав на медиите, както и всички журналисти и редовния персонал.

Преди телевизията да заеме главното място като средство за пропаганда, периодичните печатни издания заемат водещо място в интереса на цензурата и на партията като цяло. Но с времето вестниците започват да губят влияние сред населението.

Най-важен пропаганден инструмент става Българската национална телевизия, която започва да се развива като средство за масова комуникация от държавата през 1959 г.

Значението на БКП е потвърждавано по-много начини, като например присъствието на Първия секретар на партията на церемонията по откриването на телевизионната кула в София. Но много по-важно си остава присъствието на Държавна сигурност, която вкарва агенти на всички нива за да осигури „идеологическа правилност“. Това показва до каква степен партията приема и разбира важността на телевизията като средство за масова комуникация.

Радиото също бързо е осъзнато, че може да бъде ценно средство за пропаганда и идеологическо образование, както и за информирането на „правилните новини“. Също както и телевизията, радиото осъществява дълго време основно еднопосочна комуникация, осигурява канал за предаване само и единствено на желаната

информация от комуникатора, който в случая е държавата и партията, а по време на комунистическия строй те са почти едно и също нещо.

По време на комунистическата тоталитарна власт усърдно се развиват и кинематографията. Една от основните измерения на това средство е цензурното- всеки един филм първо минава през проверка за „идеологическа коректност“. Може би тъкмо затова една голяма част от филмите, произведени през този период са основно свързани с партизани и шпиони, Освен това филмите се съобразяват с официалната версия за историята и настоящето.

Създаването на цензурата и стриктното и спазване създава две паралелни реалности – на това което, иска властта да каже и това, което е реално. Този сблъсък е един от основните проблеми в масовата комуникация по време на комунизма и е един от основните източници на „шум“ за тези средства, с което те не могат да изпълняват пълноценно ролята си на канал на информация, за създаването, предаването, интерпретирането и използването на информация.

Периодичния печат в този период достига до повечето хора, комунистическата партия се старее да образова всички хора, макар и с основната цел приобщаване към комунистическата идеология.

Ефектите от посланията са доста спорни, защото, първо, споменатото вече разпокъсване на междуличностните отношения залага капан на всяко едно съобщените и информация; второ използването на едни и същи послания, скриването на реалното състояние и понякога откровеното дезинформирание всяват недоверие в средствата за масова информация, което предопределя и

тяхната съдба на източници на информация, в които никой не вярва.

Така средствата за масова информация всъщност не успяват да изпълнят цялостно своята функция нещо повече даже допринасят за развитието на аномията в България.

В трета глава показваме състоянието на съвременните комуникационни процеси. Всички тези периоди от развитието на комуникационните процеси, които разискваме, оказват влияние в днешното ни общество чрез скритите основи, за които често дори и не предполагаме. Тези скрити основи се коренят в отминалите времена и в последствия от тях, които ни се струват невидими. Но когато се заинтересуваме от Задругата, Еснафството, периода след Освобождението, комунистическата тоталитарна власт, започваме да съзираме връзки с миналото, за които не сме предполагали. Това се отнася и за начина, по който общуваме на междуличностно и обществено ниво.

Един от основните начини, по които влизаме в масови комуникационни процеси е участието ни в културния живот. Днес, той е много показателен за състоянието на комуникацията в България.

Процесът на обмен на културни образци бива особено улеснен от съвременните комуникационни средства, защото те скъсяват дистанцията във времето и пространството и по този начин спомагат за предаването на информация, с което допълнително се развиват глобализационните процеси.

В съвременното общество интернет вече представлява много важна част от комуникацията и дори става незаменим за държавните и частни институции. Това е така, защото те използват глобалната мрежа, не само за

да представят себе си пред света, но и за по-лесно организиране на управленски процеси. За институциите, като университетите, разгръщането на сайта като информационен, административен и научен център е много важно, защото не само улеснява, но и разширява потенциала на самата институция, на работещите и на учащите в университета.

Преместването на комуникационния поток към средствата за електронна комуникация допринася до промяна и нови възможности пред самата комуникация на няколко нива. Отделните хора могат да бъдат вече участници в процесите на масова комуникация, с което се преодолява едноличната власт над медиите над информацията, и освен това се дават нови възможности за излизане от аномията, така характерна досега за общуването в България.

Аномията е силно заложена в междуличностните отношения, като описахме развитието създаването ѝ от Задругата, за която са характерни безпроблемни междуличностни отношения, до комунизма, когато се достига до отчуждение между хората.

Изследваната тук промяна на междуличностната и масова комуникация в България показва различните етапи и въздействието им върху начина на предаването, приемането, интерпретирането и използването на информация от отделните индивиди и от обществото като цяло. Основно влияние върху тях през целия период от Задругата до днес имат глобализационните процеси.

В Заключението са включени основните изводи за развитието на комуникационните процеси в България и се прави връзка със състоянието на съвременните комуникационни процеси.

Промяната на междуличностната и масова комуникация, проследена в различните исторически епохи в България – от Задругата, през Еснафството, след Освобождението, по време на комунизма до съвременното и състояние е факт, съпътстващ развитието на обществото ни. Всеки един от тези етапи оставя своите белези за начина, по който общуваме помежду си или чрез средствата за масова комуникация и идентифицира от определен ъгъл особеностите на социалното ни развитие.

Причините за промяната във всяка една епоха са различни. Трансформирането не става отведнъж, а постепенно и понякога неусетно. Но когато се погледне назад във времето в отминалите епохи може много полесно да се покаже каква е основата на промяната и връзката с различните типове комуникация.

В дисертацията се разкрива, че за промените в комуникацията в България важно влияние имат глобализационните процеси. Дори и по време на Задругата е имало външни влияния върху начина на общуване, като с времето те се засилват. Влиянията могат да дойдат от един отделен индивид или от цяло общество. При комуникирането на индивиди от различни общности се получава обмен на идеи и познание, въпреки „шума“ като същността на тези идеи понякога оцелява по целия комуникационен канал. Отделната личност приела тези нови идеи и познания, в последствие ги разпространява в своето общество, а когато цели групи започнат да ги разпространяват, се разкриват нови културни течения в обществото, повлияни от други общества. Така с обмена на информация за начина на организиране на обществото или един спрямо друг, се комуникира между отделните

общества и глобализацията се обвързва с промените в комуникацията в България.

По този начин се разкрива първата промяна в комуникацията за българина и връзката с етапите на социално развитие. Разпадането на Задругата, основано на създаването на икономически връзки с други общества, е в крайна сметка резултат от информационен обмен.

Икономическите връзки, основани на еснафите и техните занаяти, при които за първи път се вижда пропукване на междуличностните отношения, за разлика от комуникацията между задругарите, при която отсъства какъвто и да е шум, е доказателство за това.

Като най-дълъг етап на обществено устройство, Задругата или общностното съжителство на българите, заема най-голяма част от историята ни. Затова започваме с исторически преглед на този период, чиито форми на комуникация имат немалко влияние не само тогава, но и върху съвременното ни общество.

Но с постепенното нарастване на населението и навлизането в парична икономика, тези комуникационни средства се оказват не достатъчно ефективни и се стига до разпадането на Задругата. Появяват се нови типове комуникационни средства и модели, които поставя оказват влияние за началото на следващата епоха от развитието на България – Еснафството, с което допринасят и за развитието на обществото.

Връзката между създаваните условия на индивидите на база материалните възможности и техните лични качества със създаваните в обществото ни комуникационни условия започва да създава вътрешно-културно заложен „шум“ пред качествено предаване на съобщението, с което се появяват първите пречки пред

междупличностната комуникация. Така се откроява и връзката между развитието на обществото и комуникационните процеси. А те могат да създадат пречки пред предаването, интерпретирането и използването на информацията и влияят върху еснафите и техните междупличностни отношения.

От друга страна, голямата промяна при масовите комуникации, които постепенно започват да навлизат в живота на българина, до голяма степен предопределя неефективното функциониране на средствата за масово информиране при Еснафството и затова не оказват голямо влияние на развитието на обществото.

Печатът и образованието, развивани много усърдно в този период в България, обвързват положителното влияние на комуникацията върху етапа от социалното развитие, защото новите средства за пълноценно предаване на информация откриват възможности за пълноценно разгръщане на Еснафството, респективно, за зараждането и разгръщането на процесите, типични за масовото общество - усложняване и разкъсване на връзките между хората, с което се вижда и връзката между процесите в обществото и средствата за масова комуникация.

В междупличностната комуникация започват да се проявяват първите аномични процеси, с което се виждат негативното влияние на разпадането на общностните връзки върху обществото като цяло. Сложното общуване на държавно и административно ниво, намаляването на Задругите, усложняването на отношенията в Еснафството и аномичните отношения в работническата класа, както и самоизолирането на по-богатите слоеве на обществото само доказват тези процеси.

Принудителното създаване на обща основа на политическо и идеологическо ниво след 1944 г., не подобрява много ситуацията на междуличностните отношения в България, а даже я влошава. Индустриализацията, съчетана с урбанизация и разделянето на властимащи и безвластни, разкъсва малкото останали връзки и води до аномия в междуличностните отношения. Това води до упадък на обществото в първоначалните години, но разширяващото се образование до известна степен компенсира тези процеси, с което отново се вижда връзката между комуникацията и социума.

От друга страна, средствата за масова комуникация процъфтяват, като комунистическата партия усърдно развива радиото, телевизия, киното и периодичните печатни издания, заради техния пропаганден потенциал. Това компенсира разпокъсването на междуличностните връзки със създаването на общи цели и идеали, но това води и до прекаленото засилване на влиянието на средствата за масова комуникация, което е факт и до днес.

Истински разцвет на средствата за масова комуникация идва след промените през 1989 г., като основен носител на тези промени са новите медии, начело с интернет. Чрез виртуалната мрежа се променят не само комуникационните канали, но и традиционните медии, които започват да използват и двупосочната комуникация.

Освен това интернет дава възможност за преодоляване на трудностите в междуличностното общуване в България, което се доказва не само от активността на българите във виртуалната мрежа, но и от изследвания провеждани по темата, които показват възможност за излизане от кръговете на аномията.

В бъдеще ще разберем дали комуникацията, чрез своите традиционни и нови средства ще спомогне за удовлетворяване и развиване на потребностите на хората и социалните сфери, което ще благоприятства съхраняването на устоите на съвременния стадий от развитието на обществото. Как и по-какъв начин те ще допринесат за неговото усъвършенстване или напротив, ще допринесат до неговия упадък, е все още рано да се каже. Настоящите контракултурни процеси, организирани от младите хора чрез новите медии, разкриващи съществуването на очевидни несъответствия в социалния ред, дават основание да очакваме фундаментални промени, базирани на сложното взаимно влияние между комуникацията и обществото.

ПРИНОСИ:

1. Показва се как комуникациите са определящи за качеството на социалните взаимоотношения и конституирането облика на обществото.

2. Представяне на историческото развитие на междуличностната и масовата комуникация и историческото им развитие и съпоставянето със съвременното състояние на комуникацията в България.

3. Показване на значението на информационния шум и интерпретирането на същността му в комуникацията в България.

4. Показване на значението на технологиите и тяхното интегриране в културната, политическата и икономическата същност и в следствие и осъществяващите се социални адаптации.

ПУБЛИКАЦИИ НА ДИСЕРТАНТА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. "Бай Ганьо като постоянно присъстваща типология в България – от задругата до постмодерното общество", сп. Икономика и социология, брой I, година I, 123 - 130 стр., Пловдив: КИА

2. "Народопсихологична основа на социалните отношения и влиянието им върху икономиката на България", Сборник от Национална научна конференция на тема "Изводи от кризата - поуки, препоръки, стратегии", Пловдив: КИА

3. "Управленски аспекти на сайта", Международна научна конференция "Информационни и комуникационни технологии, медии и образование", Благоевград: УИ "Неофит Рилски"

4. Влиянието на интернет върху културната активност", сборник от Научно-изследователски център "Балканите - Европа", Благоевград: УИ "Неофит Рилски"

5. "Комуникаращите общества", е-списание, Проблеми на постмодерността, том 2 бр. 3 - <http://ppm.swu.bg/>

6. "Маската пред обществото в задругата и еснафството", годишнина на Иван Хаджийски в гр. Троян, Научна конференция на тема: Авторитет, достойнство и маска – съвременният прочит на Иван Хаджийски, София